

DEL NOM VIU A L'ARXIU. ALGUNS EXEMPLES D'ANTROTOPÒNIMS OCULTS

JESÚS BERNAT AGUT
Societat d'Onomàstica
jbsensegel@hotmail.com

RESUM

Esbrinar el significat dels topònims exigeix, primerament, el coneixement del lloc a través del treball de camp i la consegüent enquesta realitzada sobre el terreny. Altrament, l'estudi dels documents d'arxiu se'ns ofereix com un element imprescindible per a la correcta comprensió i interpretació dels noms de lloc.

Sovint, són els documents antics els elements capaços de treure'n l'aigua clara d'errònies etimologies populars o d'evolucions fonètiques que han desdibuixat el sentit primer d'aquell indret. En el present article mostrem quatre exemples ben aclaridors sobre els beneficis de la documentació en la interpretació dels topònims.

MOTS CLAU: toponímia; antroponímia; etimologia; fonètica; arxiu; documentació; enquesta oral.

FROM THE CURRENT USAGE NOUN TO THE ARCHIVE. SOME EXAMPLES OF HIDDEN ANTHROTOPONYMS

ABSTRACT

Finding out the meaning of toponyms requires, in the first place, knowledge of the place through fieldwork and subsequent field survey. On the other hand, the study of archive documents is to us an imperative for a proper understanding and interpretation of place names.

Often, old documents are the elements capable of making sense out of erroneous popular etymologies or phonetic changes that have blurred the first meaning of that place name. In this paper we show four very illuminating examples of the benefits of documentation in the interpretation of toponyms.

KEYWORDS: toponymy; anthroponymy; etymology; phonetics; archive; documentation; oral survey.

A Pere-Enric

A la falsa¹

I me'l veig a l'arxiu de Castellfort, aquella falsa fosca i freda, farta de paperassa antiga, on poca gent anirà a marejar-lo, escorcollant els rastres de llengües familiars. I pel finestró que mira a ponent, presents se li faran la taca blava de Palomita i els records dels camins inicials. O pujarà a Sant Pere en dia de vent aclaridor per a que la mar li digue les paraules primeres dels estimats poetes llatins, per a que a les envistes de les línies suaus dels Ports de Tortosa, no enyore la catalana terra, per a que toque amb les puntetes dels dits, Sant Cristòfol i Sant Roc i, una miqueta en l'horitzó, el Penyagolosa estimat. Els Ports i el Maestrat i tants pobles i tanta gent, pregaran i recordaran i, al finestró de la falsa, una flameta hi viurà encesa.

Ferran Guardiola

¹ <http://imatgies.blogspot.com.es/2014/04/pere-enric-barreda-un-adeu-impossible.html>

1. JUSTIFICACIÓ

L'enquesta oral havia estat la base de diversos treballs realitzats des del 1990. En molts d'ells, dissortadament, no havíem pogut contrastar la informació amb documentació de cap arxiu. L'estudi de la toponímia de Vistabella del Maestrat, però, ens va portar, després d'anys d'enquestes orals, a la transcripció i el buidatge onomàstic de les Visures del terme de Vistabella, documents datats entre 1555 i 1759. L'Antrotoponímia, la relació entre els noms de persona i els noms de lloc, és un camp que troba en els arxius, racons estimats de Pere-Enric, punts d'encontre i explicació a moltes interpretacions onomàstiques. L'estiu de 2012 va publicar, l'amic benassalenc, un article (Barreda 2012) sobre antroponímia medieval al llibre de festes d'Atzeneta amb la petició que analitzàrem la pervivència d'aquells antropònims en la toponímia actual de la zona. L'any següent vam publicar-ne el llistat que, certament, manifestava el manteniment de molts d'aquells antropònims medievals (Bernat 2013).

En el present article mostrem alguns topònims que, amb l'ajut de l'arxiu, han mostrat el seu origen antroponímic, emmascarat per l'etimologia popular o per l'evolució fonètica.

2. MOSTRA D'ANTROPONÍMIA OCULTA: DEL TOPÒNIM A L'ANTROPÒNIM

2.1. De l'Escala (de) la Munda a l'Esclaramunda

Entre les Selletes i el Rotxero, dalt de la Torre Martines i l'enrunat mas del Mig, hi ha aquest tossal que la gent coneix com l'Escala Munda. Ens trobem davant d'un topònim, fosc en un principi, que ha vist la llum mercès als papers de l'arxiu de Culla. En les diverses enquestes orals vam recollir [las'kala 'munda] i [las'kala la 'munda].

La cartografia consultada (Bernat 2007) ens donava els següents resultats:
Escala, a la Planimetria de 1911, al mapa cadastral (sense data), també al full 569 dels mapes 1:50.000 de l'Institut Geográfico Nacional del 1931 i 1977 o al militar 1:50.000 de 1988.

Escalamunda, al full 569-IV, 1:25.000, de l'IGN de 1996.

L'Escala Munda, al full de l'Institut Cartogràfic Valencià 569-44.²

A les fitxes de Coromines només apareix la denominació popular. "La Escala (-de-) la Munda, cota 1288, entre la Serra del Bói i el poble, 82.6".

De fet, també nosaltres vam mantenir aquesta denominació fins que vam transcriure les Visures. La visió d'aquest tossal des de llevant manifesta talment la morfologia que marca la major part de la serra del Bói; combinacions de cingle/cingla que donen un aspecte esglaonat i que ben bé mereix el nom d'Escala; recordem que una part d'aquest tossal es coneix com l'Escaleta. L'existència, a més, de la cova de la Munda donava crèdit al fet de l'Escala Munda. Fins i tot, ens temptava l'aspecte culte i religiós, una mena d'Escala Dei o lloc elevat amb pretensions evangèliques (Escala Mundi). Compaginar aquesta enquesta amb l'arxiu, sempre que siga possible, és obligació del toponimista i heus ací que, en transcriure les Visures,³ ens va aparèixer el següent:

1555- baixa a l'abeurador de *na Clarimonda* [5] als bacis de *na Sclarimonda*, abeurador d'erbatge 6 passats dits bacis de *na Clarimonda* [6]

1597- lo abeurador de *na Sclaramonda*, lo qual, per lo semblant, és de herbatge [32]
 "Abeurador de *Claramonda*" [32] quant foren a la artigua de la Vila, nomenada *la Sclarimonda* [32]

² Cal dir que aquesta denominació la vam proposar nosaltres, abans de realitzar la transcripció de les Visures. "Toponímia històrica en les Visures de Vistabella (segles XVI, XVII i XVIII). Transcripció, anàlisi i cartografia", treball d'investigació inèdit.

³ Anotem l'any del document, (1555-); en cursiva, la forma de l'antropònim (*Esclaramonda*) i entre claudàtors la pàgina del document [122v].

1615- quant foren a la artiga de la Vila, nomenada la Sclaramonda [115] regonéixer lo abeurador de la *Sclaramonda*, lo qual per lo semblant és de herbatje [115] "Abeurador de la *Claramunda*" [115]

1634- regonéixer lo abeurador de la *Esclaramonda* [197]] E quant foren a la artiga de la Vila, nomenada la *Esclaramonda* Més Baixa, [197v] en la vora de la *Esclarimonda* Més Alta trobaren [198] al cap de la *Clarimonda* Més Alta trobaren dos fites [198ven lo cap de la *Esclarimonda* Més Baixa [198v] la eixida de dita *Claramonda* [199]

1658- regonéixer lo abeurador de la *Esclaramonda*, lo qual és de herbatge [44] quant foren a la artiga de la Vila, nomenada la *Esclaramonda* Més Baixa [44] Y més avall, en la punta de la *Esclaramonda* [45] fins a la eixida de dita *Esclarimonda* [45] està en lo tosal més alt de la *Esclarimonda* Més Alta [45] al cap de la *Claramonda* Més Alta, trobaren dos fites [45]

1687- regonéixer lo abeurador de la *Esclaramonda*, lo qual és de herbatge; la punta de la *Esclaramonda* [64v] en la vora de la *Esclaramonda* Més Alta [63v] està en lo tosal més alt de la *Esclaramonda* Més Alta [64v] quant foren a l'artiga de la Vila, nomenada la *Esclaramonda* Més Baix [63v] en lo cap de la *Esclaramonda* Més Baixa [64v]

1715- regonéixer lo abeurador de la *Esclaramonda*, lo qual és abeurador de herbatge [121] damunt una riscla de roca, en la vora de la *Esclaramonda* Més Alta [122] E quant foren a la artiga de la Vila, nomenada la *Esclaramonda* Més Baixa [122] per la vora de les roquises de la *Esclaramonda* Més Alta [122v] feren una creu en la dita riscla de la *Esclaramonda* Més Alta [123]

1759- regonéixer lo abeurador de la *Esclaramonda* [17] damunt del malpas a la artiga de la Vila, nomenada la *Esclaramonda* Més Baixa [18] en la riscla de roques de la *Esclaramonda* Més Alta [19] en cab de la *Esclaramonda* Més Bayxa [20] en la punta de la *Esclaramonda* [20]

Observem, doncs, que a les Visures, a banda del lèxic ben interessant per al camp dels genèrics encara actuals (artiga, abeurador, bacis, riscla, roquissa...), trobem variants formals de l'antropònim (fins i tot en la mateixa pàgina):

1555- *na Clarimonda, na Sclarimonda*

1597- *na Sclaramonda, Claramonda, Sclarimonda*

1615- *Sclaramonda, Claramunda*

1634- *Esclaramonda, Esclarimonda, Claramonda, Clarimonda*

1658- *Esclaramonda, Esclarimonda, Claramonda*

1715- *Esclaramonda*

1759- *Esclaramonda*

L'anarquia formal mostrada s'entén perquè molts fragments de les Visures eren còpies de les Visures anteriors; la qual cosa comportava transcripcions errònies, males còpies, dubtes entre el que hi havia escrit i allò que deia el síndic de Vistabella..., tot eren factors que influïen a l'hora d'escriure una visura.

Al palau de l'Almudaina de Palma vam contemplar un retrat d'Esclaramunda de Foix, la qual apareix a la GEC, vol. 6, p. 754, com Esclarmunda de Foix (segle XIII-XIV) que va ser reina de Mallorca, filla de Roger IV de Foix i dona de Jaume II de Mallorca. No trobem aquest nom dins *Els llinatges catalans* (1987), clàssic de Francesc de B. Moll, ni en l'obra del doctor Moreu-Rey *Antroponímia. Història dels nostres prenomes, cognoms i renoms* (1991). Hem de suposar que es tracta d'un nom germànic. Joan Coromines dins *OnCat.*, en l'article sobre Escarlà (vol IV, 97) en parla en:

...a això correspondria SKARILAN en cas oblic, en llengua gòtica, que havia de donar *Escarlà*; justament els NPP en SKARA- semblen haver estat més fecunds en gòtic que enlloc: vegeu els casos que n'he establert supra, art. *Escarabat*; als quals hauria pogut afegir el cat. ant. *Escaraman* (SKARA- + -MANN) i l'il.lustre fem. SKARI-MUNDA >*Esclarmonda*..

Llull, A. (2004) en "Sobre dos noms de reines de Mallorca: Violant i Esclaramunda" ens explica l'origen del nostre antropònim. A banda del personatge de la reina ens parla d'un personatge del mateix nom que al segle XII fou una de les principals impulsores del Catarisme; era Esclarmonda senyora de Montsegur, castell destruït pel papa. Dins l'article (Llull 2004) se'ns dóna, a més, llum sobre l'etimologia d'Esclarmonda:

Que Esclarmonda és un nom germànic sembla evident. Els noms germànics solen estar composts per dos elements juxtaposats que no sempre donen a la composició un sentit fàcil d'interpretar. En el nom que ens ocupa, el segon element del compost és sens dubte l'antic mot germànic *mund*, que significa 'protecció', feminitzat, *-munda* i que serví també per formar un dels nostres noms més coneguts, Raimon o Ramon (més antigament *Ragimund*, *Raimund*) i els seus corresponents femenins Raimonda i Ramona. Però el primer element és prou dubtós. De fet no he sabut trobar cap nom començat per *Esclara-* en l'immens repertori de Förstemann, ni en el de Kremer ni en l'obra sobre noms catalans d'Aebischer, ni en les llistes aportades per Moreu-Rey, ni en altres repertoris i col·leccions que seria prolix enumerar en un treball com aquest. Al llibre de Förstemann, a què abans m'he referit, es troba el nom Clarmunt, nom d'home quasi coincident amb el del poble de Claramunt, però que té un diferent origen, puix que aquest, segons Coromines, prové del llatí (*Claro Monte*), i el cognom actual Claramunt podria venir d'aquest topònim, Però el nom personal Clarmunt, datat per l'esmentat investigador al segle IX, sembla evident que està format per l'alt alemany *klâr*, procedent del llatí *clarus*, o ambdós de la mateixa procedència indogermànica, i l'antic mot germànic *mund* al qual ja m'he referit. Sobre Clarmunt podria haver-se format el femení *Clarmunda*, o *Claramunda* nom que no he pogut trobar documentat, però que podem donar quasi per cert que es va usar. Amb tot, la transformació de *Claramunda* en *Esclaramunda* no es veu del tot clara, però ens sembla que és prou possible...

Del mot llatí *clarus* 'clar' i també 'il·lustre (coincident quasi en forma i significats amb l'esmentat *klâr*) es va formar ja en llatí el verb *esclarare*...

...i si usaven *esclar* com a sinònim de *clar*, la substitució es podria haver fet sense cap problema.

L'autor afegeix més raonaments i un altra etimologia lligada a l'antic alt alemany *scara* que significa 'punta'. Amb tot, creiem suficient la informació transcrita. Sí que ens cal fer constar que les variants aparegudes a les visures reforcen els canvis entre Claramunda i Esclaramunda i altres canvis fonètics més evidents.

Podem concloure, doncs, que el topònim conegut avui com l'Escalamunda amagava un antropònim medieval que, amb diverses variants, se'ns mostra a les Visures i que convé recuperar, tal i com ja vam fixar al mapa de Vistabella del Tossal Cartografies; això sí, amb l'anotació a la vora de la forma popular per

mantindre'n el coneixement. *Tossal d'Esclaramonda*, Escalamunda 1287,9 m. Retornar la forma antiga, en aquest cas, és, creiem, ben adient.

2.2. De la lloma Velà a la lloma de Belart

Aquesta lloma es troba entre el barranc de la Pegunta i l'Antona. En l'enquesta oral al terme de Vistabella vam recollir [ʎoma be'la] que vam suposar Velada, tros de terra amb forma de vela, triangular, amb la pèrdua de la -d-. Joan Coromines, com nosaltres abans de conèixer l'arxiu de Culla, tot fent cas del que va sentir, optà per 'velada'. Vegem-ne la fitxa que havia anotat el mestre:

Velà(da), la lloma – cit. Junt a la Lloma Voltada, entre el “Rodal Bonito” i “Els Ullals”, i aquests entre la Teixera i la Banyadera 77.4; és cap a la r.de Xodos, entre el Mas de Benages i el Pas de la Creu, 77.14, 20X14: entre la Banyadera i la Pegunta, separada d'aquest per l'Antona. Com que vela s'usa toponímicament per 'tros de terra triangular', potser vol dir això oposant-se a la Lloma Voltada, que podria ser una d'arrodonida o circular.

A la cartografia consultada observàvem les següents variants:

Lloma-Velá a la Planimetria de 1911, al mapa cadastral (sense data), també al full 592 dels mapes 1:50.000 de l'Institut Geográfico Nacional del 1949, al militar 1:50.000 de 1993 i al full 592 (3-3) 1:10.000 de la Conselleria de Medi Ambient.

Lloma Vela al full 592-IV, 1:25.000, de l'IGN.

Lloma Velada al full 592 (3-3) de l'ICV.

La confusió i hipercorrecció que vam aportar al 1:10.000 de l'ICV provenia del recull oral, quan encara no coneixíem les Visures de Vistabella. Heus ací, allò que ens mostrava la documentació:

1555- regonéixer la mallada de la Lloma de *Velart* [24] de l'altre camí que va a la lloma de *Velart* [24]

1597- anaren a mirar la mallada de *Belart* 95

1615- regonéixer la mallada de *Belart* [122]

1634- a regonéixer la mallada de *Belart* [207v]

1658- anaren a regonéixer la mallada de *Belart* [53v] “Mallada de *Belart*” [53v]

1687- anaren a regonèixer la mallada de *Belart* [75v]

1715- regonéixer la mallada de *Belart* [140v]

1759- regonéixer la mallada de *Belart*, en la qual entra lo assagador de herbaje del Corral dels Valencians, la qual mallada, per lo semblant, és de herbaje [43] fins a la mallada de la Pedra, passa lo assagador de herbaje per damunt la serra de la Mallada de *Belart* [44]

També a les Illes, l'etimòleg Cosme Aguiló (2002: 39) ens parla d'uns Cocons d'Envelar que realment haurien de ser d'en Velar provinents d'un antropònim Belard, com el nostre. Aquest antropònim parteix, en el cas de Felanitx, d'un Berard –“llinatge mallorquí”– que hauria patit la dissimil·lació de les consonants líquides. L'advertiment sobre aquesta hipercorrecció l'anotava també Viciano (2009):

La lloma de Belart, que s'estén entre la Banyadera i l'Antona, per la pèrdua de les consonants finals pròpia del parlar de la comarca es pronuncia “lloma Belà” i això degué fer creure que la forma correcta seria “Velà” i d'aquí “Velada”. Però a finals del segle XVI ja apareix documentada con a Belart.

Pel que fa a l'etimologia, a més de l'antropònim d'origen germànic, que sembla prou evident per la preposició dels textos antics ‘lloma de Belart’, Vázquez (2001) anota una altra motivació en el cas de Belarta:

Belarta: (Benasque, Betesa). Ambos términos parecen tener en común el ser zonas de prados. El de Betesa ya aparece bajo esta forma en doc. del año 964, al igual que en el *Capbreu de Alaó* de siglos posteriores. Evidentemente, su radical podría relacionarse con el vasco *bel(h)ar* ‘hierba’, si bien la terminación no resulta tan clara, pues no parece aceptable pensar en el colectivo *-eta* (<lat. -ETAM), pues debería haberse mantenido la vocal *e* ya que era tónica, como indican otros claros derivados; por ello Coromines propone un étimo BELHAR-TA (*On.Cat.,s.v.Belarta*)

El significat de Belart apareix a Moll (1987) com un antropònim d'origen germànic: ‘Balart, Ballart, Belart, Belert. De *Balhard*, nom de significat obscur’. Així, doncs, al mapa de Vistabella del Tossal Cartografies, ja vam poder fixar *Lloma de Belart*. Encara resta, però, revisar la retolació actual dels espais d'acampada, coneguts com Vela-I i Vela-II, tot i ser ben lluny de la navegació marítima.

2.3. De la Porcà a l'abeurador d'en Porcar

Al camí Real que uneix Vistabella amb Mosquerola, tot davallant cap al riu Montlleó, trobem una font coberta amb un baci que fa d'abeurador. En les enquestes que vam realitzar sempre vam recollir el nom de [la por'ka] al temps que ens explicaven l'etiologia de tal bateig pel fet que l'aigua no era massa bona. Veritat és que el qualificatiu d'aquesta aigua era una mica excessiu però així ho vam anotar.

La cartografia consultada, potser per la seua relativa importància, no recollia la font, tret de la Planimetria de 1911 i el mapa cadastral que se'n deriva que només anotaven el genèric *Fte.* i *Fuente*, respectivament. Més tard, nosaltres, en fixar el topònim al mapa 1:25.000 de Vistabella, del Tossal Cartografies, vam optar per una forma *la Porcà*, sense tindre en consideració ‘la Porcada’ que ens explicava el masover. Potser no fóra encertada però respectava la forma popular sense aclarir-ne l'origen. En estudiar les Visures de Vistabella hi vam trobar la solució.

1597- bayxant dita costera del Riu Sech, a la font *d'en Porcar* [70]
 1615- a la font *d'en Porcar* [119]
 1634- foren damunt lo abeurador *d'en Porcar* [203v]
 1658- quant foren damunt lo habeurador *d'en Porcar* [49]
 1687- quant foren damunt lo habeurador *de Porcar* [71]
 1715- quant foren damunt lo abeurador *d'en Porcar* [132]
 1759- quant foren damunt lo abeurador *d'en Porcar*, lo qual està enmig del camí de herbaje [27]

Després de la troballa, en comentar-los als nostres enquestats la possibilitat de 'Porcar' ens asseguraven que "no pot ser perquè açò és pas..., no és de ningú", observació interessant si hom distingeix els espais comunals dels privats. No obstant això, sembla clar que es tracta de la *font d'en Porcar*.

2.4. De la Rotxa i en Roger

Ens valen, ara i ací, per parlar de 'rotxa', les anotacions de Domingo (1997):

Diu Coromines que amb el mateix ètim que la paraula catalana *roca*, però segons el resultat que obtenia en els parlars romànics anteriors a la implantació de la nostra llengua i, altrament, significant 'coster', tenim el mot 'rotxa', el qual podem trobar tan sols, però en una franja estreta que ressegueix la frontera lingüística valenciana des del Penyagolosa a Alcoi. De fet també tenen aquest mot els parlars xurros immediats, i és curiós, del seu significat, no tan sols que no sigui sinònim de *roca* o massa pètria, sinó, fins i tot, que els vessants on s'aplica poden ser més o menys drets.

Una anàlisi específica i més extensa hi dedica Gordón (2002). Del seu article, però, només ens fixem, ara, en l'abundancial *rotxero*.

Igualmente abundancial es el valor añadido por el sufijo *-ero* en el derivado *rochero* 'paraje de cultivos empinados' (Villar del Arzobispo; DCECH II: 449). En andaluz y extremeño, en cambio, el mismo derivado, aplicado al hombre, *rochero* expresa la idea 'que vaga por ahí, sin miedo a nadie y por espíritu aventurero' (ALCALÀ, 1951, s.v.), que en extremeño ha evolucionado a 'juerguista, callejero' (VIUDAS, 1980, s.v.); originariamente, se trataría del individuo que vive alejado de la civilización (literalmente, entre rocas, es decir, en parajes inhóspitos y deshabitados) llevando una vida de vagabundo.

Pel que fa a la seua extensió ja advertíem a Bernat i Guardiola (2014) que s'estén una mica més al nord d'allò que ens feia saber Coromines:

es retroba en certs parlars xurros del P.Val., i àdhuc forma una llenca prima i llarga en la zona catalana, al llarg de la frontera lingüística, si fa no fa des del Penyagolosa fins a Alcoi. (DCELC 359)

Aquest 'si fa no fa' inclouria exemples a la Pobla Tornesa (*barranc de la Rotxa*) –fora de la llenca que esmenta el savi filòleg– i els nostres *ombria del Rotxàs*, *roca del Rotxàs*, *capitell del Rotxàs de Baix*, *capitell del Rotxàs de Dalt*, *cova de les Rotxes*, tots situats a la Vallussera, partida de Vistabella allunyada de la frontera lingüística. I, encara, *el Rotxero*, motiu d'aquest apartat.

Entre el tossal d'Esclaramunda i el collado del Boi trobem aquest topònim que bateja un paratge certament rocós i abrupte, costerut, tal i com se'ns mostra a la imatge adjunta. També dóna nom a un maset que trobem al capdamunt, altrament conegut com a maset del Xurro. La cartografia oficial no recollia cap dels dos topònims que vam fixar al mapa de Vistabella 1:25.000 del Tossal Cartografies, *el Rotxero* per a l'orònim i *maset del Xurro*, per a l'habitatge. També en l'enquesta oral vam anotar una humil *caseta del Rotxero*, refugi de pedra seca, abríc de pastors.

Les Visures, guardades a l'arxiu de Culla, una vegada més, ens van proporcionar valuosa informació sobre els nostres noms de lloc, un mas d'en Roger ubicat vora el nostre Rotxero.

1634 prop del mas d'en Rocher 199 1658 més havall, prop del mas d'en Rocher 45v 1687 prop del mas d'en Rocher 65 1759 a l'últim del mas d'en Roger, y ara de dita Torre de Martínez 21

Pensàvem que 'el Rotxero' denominava l'aspecte rocós i inaccessible del lloc. En veure, però, l'antropònim, pensem que fàcilment ha pogut ser-ne un derivat, possiblement, influït per aquest aspecte del sòl ja que hi ha paratges coneguts com la Rotxa i el Rotxàs que en justificarien l'apitxament de

Roger>Rotxer. La *-o* és massa abundant en la derivació, formació de malnoms, etc. per haver d'inventar 'mossarabismes'.

Mantenim, això sí, el nom del Rotxero per a l'esmentat paratge. Tot i que creiem en la derivació d'aquell antropònim, l'evolució del topònim s'ha resolt com els usuaris han cregut.

2.5. D'altres

Encara afegiríem casos semblants com l'actual *toll de l'Anguila*, dins el riu Montlleó, sembla que abans pluralitzat en toll de les Anguiles, corresponent a un toll d'en Quiles; no disposem, però, de la referència documental.

Trobem també, dins el terme de Vistabella, diversos exemples amb semblant gènesi que són més transparents, com ara les feminitzacions de cognoms: la Foresa (Forés), les Climentes (Climent), les Medalles (Medall)...

També hauríem de recordar que, sovint, es produeix el fenomen contrari. Molts topònims amb una etiologia clarament oronímica han sofert una nominació antròpica accentuada amb l'abús de l'article *en*, com els nombrosos mas d'en Coll, mas d'en Collet, tossal d'en Roquís... (Bernat 2010).

3. CLOENDA

Concloem, doncs, que l'enteniment dels noms de lloc exigeix, primerament, el treball de camp, l'enquesta sobre el terreny, el coneixement del lloc... L'arxiu, a més, és un element imprescindible per a la interpretació dels topònims i, com hem vist, ens pot traure l'aigua clara d'algunes etimologies populars o d'evolucions fonètiques que han desdibuixat el sentit primer d'aquell indret.

BIBLIOGRAFIA

- AGUILÓ, C. (2002), *Toponímia i Etimologia*, Biblioteca dels Sants Oliver n. 18, Montcada i Reixac, Publicacions de l'Abadia de Montserrat i Universitat de les Illes Balears.
- BARREDA, P.-E. (2012), "Els noms i cognoms dels veïns d'Atzeneta en època medieval", dins *Programa de Festes d'Atzeneta del Maestrat*, Castelló, Ajuntament d'Atzeneta del Maestrat.
- BERNAT, J. (2007), "Toponímia a la cartografia de Vistabella entre 1911 i 2005", dins *Actes de la I Jornada d'Onomàstica. Sant Mateu 2006*. Col·lecció ACTES, 1, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- BERNAT, J. (2010), "Antropocentrisme toponímic. Observacions sobre els antropònims a la toponímia", dins *Actes de la IV Jornada d'Onomàstica. Vila-real 2010*, Col·lecció Actes, 5, València, AVL.
- BERNAT, J. (2013), "Noms i cognoms medievals en la nostra toponímia", dins *Programa de Festes d'Atzeneta del Maestrat*, Castelló, Ajuntament d'Atzeneta del Maestrat.
- BERNAT, J. i GUARDIOLA, F. (2014), "Frontera permeable i pont toponímic", dins *Actes de la VII Jornada d'Onomàstica. Xèrica 2013*, Col·lecció Actes, 12, València, AVL.

- COROMINES, J. (1980-1991), *Diccionario Crítico Etimológico Castellano e Hispánico*, Madrid, Gredos [6 vols] (DCECH).
- COROMINES, J. (1980-2001), *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes i La Caixa [10 vols] (DECat).
- COROMINES, J. (1988-97), *Onomasticon Cataloniae*, Barcelona, Curial, La Caixa [8 vols].
- DOMINGO, C. (1997), *Els noms de les formes de relleu*, Barcelona, Societat d'Onomàstica.
- GORDÓN, Mª D. (2002), "El mozárabe *rocha* y sus derivados en la toponímia y las hablas vivas de la Península Ibérica", dins *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes*, València, Universitat de València i Denes.
- Gran enciclopèdia catalana*, (1969-1980), Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1a ed. [15 vols].
- LLULL, A. (2004), "Sobre dos noms de reines de Mallorca: Violant i Esclaramunda", dins *Sobre onomàstica. Jornades d'Antroponímia i Toponímia (1993-2002)*, Palma, Universitat de les Illes Balears.
- MOLL, F. de B. (1987), *Els llinatges catalans*, Mallorca, Editorial Moll.
- MOREU-REY, E. (1991), *Antroponímia. Història dels nostres prenomes, cognoms i renoms*, Barcelona, Universitat de Barcelona.
- VÀZQUEZ, J. (2001) "Toponímia de origen prerromano en la Ribagorza aragonesa, según el *Onomasticon Cataloniae*", BISO num.,86, Sant adrià de Besòs, Societat d'Onomàstica.
- VICIANO, J. L. (2009), *Per cingles, avencs i masos*, Castelló, Societat Castellonenca de Cultura.